

astub, selle läbi kõigest lahjulikkudest mõtetest Kaani vastu saab pubastatud. Würist ei tahtnud ei päifest ega tuld kummardada. „See ei ole mitte sünnis, — rääkis tema, — ei ristiinimene loodud asja kummardab, kuna Jumalat Ainsat peab kummardama, selle tahtmise läbi kõik loodasti on loodad.“ Würist pidas patuks Tatarlaste nõundmist hirmu ja ilmaliku kasu pärast täita. Tõsine usija peab oma usku julgeste üles tunnistama; Mihhael võttis nõuks ennemine Kristuse pärast kannatada kui usust taganeda. Seda andsiwad Kaani sulased Batile sedamaid teada. Bati pani imes niisugust julgust, — see oli esimene inimene, kes tema tahtmisele julges vastu panna. Bati läkitas Mihhaeli suure oma ligema teenri würsti maenitsema. „Kuule meie tsaari, — rääkis Bati saadik würstile Mihhaelile, — kummarda päifest ja tuld; kui sa kummardad — siis annab tsaar sulle suurt auu: kui sa ei kuule, — siis sa sured hirmsat surma.“ Mihhael jäi kindlaks ja ütles: „Aga mis teie tsaar mulle lubab: würstlikki ja selle maailma auu, mis kiirede laob, sest kõik see pole mitte jäädam. Ise tsaar Batilgi ei tea, mis temast saab: täna on ta vägew wallitseja, homme waene kerjaja; täna terve, homme haige; täna ta hiltgab ihastlud toredused, homme on tal ju surmahals käsjes ja ussid lööwad teda; täna elus, homme surmud.“

Kaani saadik pani imes würsti tartust, aga Bati läsu järele ähwardas ta teda surmoga. Würist waatas kindlasti nende ähwarduste peale: „Mina olen walmis Kristuse pärast surema, ja oma Jumala pärast; alaste olen ma oma emalust tulnud, alaste lähen ma ka ära.“ Peale selle wõttis ta püha dhtusöömaaga ja walmistada eunast surma wadtu eite.

Tema sõjamehed ja sugulased maenitsetiwad teda, et ta Kaani tahtmist pidi täitma, sest ta teised würstid olla alandamise teel armu teeninud. „Teie pärast ei halla ma oma hinge mitte ära rikkuma, lootsid Mihhael nelle, ja, kui ta würstiriide seijast oli maha heitnud, ütles jünre. Wõite teie maailma auu, mina nõuan tege taewa auu.“ Peale selle pööras ta eunast ümber Bati saadiku poole ja läksid Batile teada anda: „Tema jumalaid ma ei kummarda ega teeni ja tema seodusewadtsi läikmist ma ei kuula.“ Bati, kui ta seda kuulid, sai täis tulli wiha ja läksid Mihhaeli hirmsal wõlgi ära hukata. Mihhaeliga ühes sai weretunnistaja trooni ka tema truua teener Weodor, kes würsti tema kannatamiste ajal rõõpõid. Oige-usu kristi tõttis tema pühade hulla. Niisugused tööd näitawad, et Wenemaal weel mehi oli, kes oma usu eest kannatada ja surra mõltsiwad, oleksiwad nad ka mõltsinud euidis ühendada. Aga see oli raske töö.

Sõjamehed ja muud etanikud saidwad kas halla weridies sõdades hirmsa waenlase wõdnu wõldeides, ehk neid wõeti wangi: ja suurem hull

nendest, kes eluste oltiwad jäänud, oltiwad nõnda ära ehmatanud, et nad ei julgenud Jumala ilmasse waadata, waid oltiwad peidus metsades ja jooksiwad ilma tagasi waalamata kui nad kuikli üht Tatarlast iustustwad nägema. Kus enne linnad ja külad seiskiwad, seal ei olnud nüüd muud kui tuhahunnikud ja waremels näha, täidetud surnutehadega, mis tuhahadate lauru maas mädanestiwad; kus enne elumajad seiskiwad, seal oltiwad nüüd müstad, sulstenud ahjud. Koetud, ejad, jõed oltiwad täis surnutehadid, keda teegi ei wõinud maha matta. Wõni werst eemal nendest hirmsatest matuste-ahdadest oli kole kait kuulda.

Sõgids tuli oma wiimade ja külmadega; talw jõudis kätte oma lumehangudega; ära näginud ja lõhnaks jäänud Wenelased tultiwad wälja metsadest, kuhu nad waenlaste eest oltiwad haku läinud. Warem oli nell surra nälja kätte, kui hirmsate Tatarlaste kätte langeda. Kurjad wõltsjad sõusiwad neid linni, pantiwad neid ahelatekse, ristustiwad riided nende seljast maha, wedasiwad neid enestega käikide peal ühes, teutasiwad neid, warwasiwad neid nälja, küma ja teiste hirmsate plinamistega. „Enad nutsiwad lapsi, kes nende ilmade ees Tatarlaste hobustest saidwad ära sõlutud. Wofaride naised, kes enne ühesilli waewast ei teadnud, kudehetes ja sibrikhetes kälsiwad, hull teenrid ees ja taga, oltiwad nüüd hartmata rahwa orjad, kaubsiwad nende naldete wett, jahwatastiwad kälsiwidtega ja põletasiwad oma wataid kätt tule peal, kui nad oma plinajatele toltu walmistasiwad. Reed, kes elasiwad, laatsesiwad surra, et raha leida.“ Üleüldine leluamine, üleüldine hirm wallises rahwa keskel. Mõõmsad oltiwad ältuud loitad, laarnad, hundid ja teised ihaldõolad metsloomad, ja Tatarlaste.

Wahtwad tundis Tatarlaste al Jumala wiha oma pattude pärast. Tema kuulid änetules hirmust healt, kes teda käsks enese peale waadata ja õiget mõistust üles wõtta.

„Hirmus on, lapsed, kirjutab piiskop Serapion Wladimireki, hirmus on langeda Jumala wiha alla: niisuguseid karistusi ei ole meie Jumala käest wõdnu wõtnud; kas meie maa põlnud wangipõlweid, kas meie linnad põlnud mitte wõetad; kas meie liad ja wennad põlnud mitte maha löödud; kas meie naised ja lapsed põlnud mitte ära wangi wõidud, ja kas ülejäädud põlnud mitte wõderast rahwast orjabels tehtud ja libedaste orjaillesse pandud . . . .“

„Jumal läkitas meie peale halastamata rahwa, kurja rahwa, kes armu ei annud ei noorega lludusele, ega wanaga jductusele, ega lastega noorule . . . Jumala kojad oltiwad maha ristud, püha toja rüüstid teutatud, kõik, mis püha oli, sai jatqadega lõstunud, piiskopid saidwad mõdga roasts, püha munkade lehad heideti lladubele sõdgiks; meile liade ja wendade werd jõi maa rohkeste, nagu wett; würstlikkude sõjapealikkute lindius tanges, meie wahwad pögenestiwad hirmus; meie külad oltiwad ära heinatatud, meie suurud sai alandatud; meie ümbus kadus . . . Meie lõmbasime eneste peale Jumala wiha, nagu wihma taewast.“

Ei olnud wennalisku armastust, ei olnud üht meelt . . . ja Wenemaa pidi õigama.